

Teachings of Qur'anic Support for Imam Khomeini's Doctrine of Resistance With Emphasis on the Statements of the Supreme Leader of Iran

Mohammad Sadeqi¹ Nahid Movahedi² Mahdi Sadeqi³

Received: 04/06/2020

Accepted: 16/06/2020

Abstract

The honorable and proud authority of the Islamic Revolution of Iran in the region and the world is rooted in the theories of Imam Khomeini's resistance. This issue has been referred to as the "Imam Khomeini's doctrine of resistance" in international political literature. A theory that has vigorously targeted the arteries of Western and American domination. This theory is not based on excitement and fleeting emotions, but has logical, intellectual, scientific, and religious support. In this paper, which is carried out by descriptive-analytical and documentary method, the Qur'anic explanation of Imam Khomeini's doctrine of resistance is examined and analyzed according to the statements of the Supreme Leader. Based on the findings of this study, according to the verses of the Holy Quran, resistance is the natural reaction of every free nation to oppression, which causes the enemy to retreat. Resistance is possible even against the great powers, which is less costly than surrender. In addition, the final victory of the resistance is certain, provided that its conditions are met.

Keyword

Resistance, Doctrine of Resistance, Endurance, Imam Khomeini, Supreme Leader of Iran.

1. Graduated from level three of Islamic Seminary in Islamic theology, the Specialized Institute for Theology and professor of Al-Mustafa University, Qom, Iran. msadeqi1@gmail.com.
2. Seminary student of level three in comparative interpretation of the Qur'an, Al-Zahra University and professor of Sisters' Islamic Seminary, Qom, Iran. (author in charge). Movahedio14@gmail.com.
3. Seminary student in grade four, Roshd School, Islamic Seminary of Qom, Iran. Zolfagharo14@gmail.com

---

Sadeqi, M.; Movahedi, N.; Sadeqi, M. (2020). Teachings of Qur'anic Support for Imam Khomeini's Doctrine of Resistance With emphasis on the statements of the Supreme Leader of Iran. *The Quarterly Journal of Studies of Qur'anic Sciences*, 2(4), pp. 82-107. Doi: 10.22081/jqss.2020.57859.1058

آموزه‌های پشتوانه‌های قرآنی دکترین مقاومت امام خمینی با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری

محمد صادقی^۱   ناهید موحدی^۲   مهدی صادقی^۳
 تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۱۵   تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۲۷

چکیده

اقتدار عزتمند و غرورآفرین انقلاب اسلامی ایران در منطقه و جهان، ریشه در نظریه‌های مقاومت امام خمینی دارد. در ادبیات سیاسی بین‌الملل از این موضوع با عنوان «دکترین مقاومت امام خمینی» یاد شده است. نظریه‌ای که با تمام توان، شاهرگ‌های سیطره غرب و آمریکا را هدف گرفته است. این نظریه از روی هیجان‌زدگی و احساسات زودگذر نیست، بلکه پشتوانه منطقی، عقلانی، علمی و دینی دارد. در این مقاله که به روش توصیفی - تحلیلی و شیوه اسنادی تنظیم یافته، تبیین قرآنی پشتوانه‌های دکترین مقاومت امام خمینی با توجه به بیانات مقام معظم رهبری بررسی و واکاوی می‌شود. براساس یافته‌های این مقاله، طبق آیات قرآن کریم، مقاومت، واکنش فطری هر ملت آزاده در برابر ظلم است که موجب عقب‌نشینی دشمن می‌شود. مقاومت امری ممکن حتی در برابر قدرت‌های بزرگ است که هزینه کمتری نسبت به تسلیم دارد. همچنین تحقق پیروزی نهایی مقاومت به شرط رعایت شرایط آن، قطعی است.

کلیدواژه‌ها

مقاومت، دکترین مقاومت، استقامت، امام خمینی، مقام معظم رهبری.

۱. فارغ‌التحصیل سطح سه رشته کلام اسلامی مؤسسه تخصصی کلام و مدرس جامعه المصطفی، قم، ایران. Msadegi1@gmail.com
۲. طلبه سطح ۴ رشته تفسیر تطبیقی جامعه الزهرا و مدرس حوزه علمیه خواهران، قم، ایران. (نویسنده مسئول) Movahhedio14@gmail.com
۳. طلبه پایه ۴ مدرسه رشد حوزه علمیه قم - ایران. Zolfagharo14@gmail.com

■ صادقی، محمد؛ موحدی، ناهید؛ و صادقی، مهدی. (۱۳۹۹). آموزه‌های پشتوانه‌های قرآنی دکترین مقاومت امام خمینی؛ با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری. فصلنامه مطالعات علوم قرآن، ۲(۳)، صص ۸۲-۱۰۷.

Doi: 10.22081/jqss.2020.57859.1058

مقدمه

دین مبین اسلام به هیچ وجه، تسلط کافران بر مسلمانان را روا نمی‌شمارد و همواره توصیه به مقاومت دارد: «وَلَوْ كُنَّ يَجْعَلُ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ و خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است» (نساء: ۱۴۱). این سنت در میان جوامع بشری جاری است که چنانچه ملتی هم عهد شوند و بتوانند در مقابل ناملایمات بایستند، به برتری‌های بسیار بزرگی دست می‌یابند و از سلطه دشمنان رها می‌شوند. پیروزی ملت دلیر ایران با رهبری امام خمینی؛ نمونه بارزی از مقاومت و نپذیرفتن سلطه مستکبران است.

امام خمینی؛ در این رهبری شکوهمند، مسیر مقاومت، ایستادگی و تسلیم‌نشدن در مقابل مشکلات و موانع را برگزیده بود و بیشتر همین ویژگی، امام را در هیئت یک مکتب، یک تفکر، یک راه، برای زمان خود و در تاریخ مطرح کرد.

مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرماید: «در برابر طاغوت‌ها امام مقاومت خودش را به رخ همه دنیا کشید. امام حقیقتاً بسیاری از آیات قرآن را با همین ایستادگی خود و مقاومت خود معنا کرد. اینکه قرآن می‌فرماید: «فَلِذَلِكَ فَادُعْ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ...؛ پس به همین خاطر تو نیز آنان را به سوی این آیین واحد الهی دعوت کن و آن چنان که مأمور شده‌ای استقامت نما و از هوا و هوس‌های آنان پیروی مکن (شوری: ۱۵). تهید و تطمیع و فریب در امام اثر نگذاشت» (خامنه‌ای، ۱۱۳۹۸ الف).

براساس فرمایش مقام معظم رهبری، «مقاومت به شیوه امام خمینی؛» در ادبیات سیاسی بین‌المللی، یک عنوان است که بیشتر با اصطلاح «دکترین مقاومت امام خمینی؛» مطرح شده است» (خامنه‌ای، ۱۱۳۹۸ الف). اکنون این نظریه گسترش یافته و به بار نشسته و آثار آن، در ملت‌های منطقه و حتی جهان، با دستان پرتوان بزرگ مردانی که تبیین عملی این نظریه هستند، مشاهده می‌شود. مقام معظم رهبری در سی‌امین سالگرد ارتحال امام امت؛، پشتوانه‌های دکترین مقاومت امام خمینی؛ را بیان فرموده‌اند؛ ولی سؤال اصلی در این مقاله این است که تبیین قرآنی این پشتوانه‌ها چیست.

در واکاوی‌های صورت‌گرفته، اثر مستقلی با این عنوان، یافت نشد. در زمینه نظریه مقاومت، کتاب اندیشه مقاومت از منظر مقام معظم رهبری تدوین شده است؛ ولی در

این مقاله که به روش توصیفی-تحلیلی و شیوه اسنادی تنظیم یافته، سرفصل‌ها، به آیات قرآنی و بیانات امام خمینی؛ و برخی مفسران، مستند و با تقسیم‌بندی جدیدی ارائه شده است.

۱. مفهوم‌شناسی

مقاومت مصدر باب «مفاعله» از ریشه «ق.و.م» به معنای «برخاستن، ایستادگی، ایستادگی کردن، استقامت، پایداری، مخالفت کردن، برابری کردن در جنگ است (زبیدی، بی تا، ج ۳۳، ص ۳۰۷؛ ابن سیده، ۱۴۲۱ق، ج ۶، ص ۵۸۹؛ ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۲، ص ۴۹۸؛ فیروزآبادی، ۱۴۲۶ق، ج ۱، ص ۱۱۵۲؛ جوهری، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۴۹۹).

مفسران و اندیشمندان اسلامی، برای «مقاومت» تعریف‌هایی ارائه کرده‌اند، از جمله: پایداری در دین و حفظ مسیر حق در برابر کژی‌ها (ابن عاشور، ۱۴۲۰ق، ج ۱۱، ص ۲۸۲). اینکه انسان همواره بر طریق مستقیم که راه متوسط میان افراط و تفریط است، باشد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۱، ص ۸۴).

مقام معظم رهبری در تبیین معنای «مقاومت» می‌فرماید: «معنای مقاومت این است که انسان یک راهی را انتخاب کند که آن را راه حق می‌داند، راه درست می‌داند و در این راه شروع به حرکت کند و موانع نتواند او را از حرکت در این راه منصرف کند و او را متوقف کند. این معنای مقاومت است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ الف).

۲. پشتوانه‌های دکترین مقاومت امام خمینی ۴ در بیانات رهبری

بعد از مفهوم‌شناسی واژه مقاومت، پشتوانه‌های منطقی دکترین مقاومت امام خمینی؛ که مقام معظم رهبری بر آنها تأکید کرده‌اند، مطرح می‌شود و تبیین قرآنی هر کدام از این پشتوانه‌ها ارائه می‌گردد.

۱-۲. مقاومت، واکنش طبیعی هر ملت آزاده در برابر زورگویی

ایستادن در مقابل ظلم و زورگویی ریشه در فطرت انسان‌ها دارد؛ البته اگر این

فطرت سالم مانده باشد، و گرنه فرد تبدیل به یک موجودی بی‌خاصیت می‌شود که در مقابل هرگونه ظلم و ستمی تسلیم و منفعل خواهد بود.

امام خمینی؛ می‌فرماید: «طبیعی ساختمان بشری است که هرچه ستمکاری و ظلم و بی‌عدالتی در جامعه و ملتی اوج گیرد، به همان نسبت قوه مقاومت در ملت رشد می‌کند». ایشان اوضاع اخیر ایران را شاهد زنده این مسئله می‌داند (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۱۱۰).

مقام معظم رهبری نیز مقاومت را واکنش طبیعی هر ملت آزاده و باسرف در مقابل تحمیل و زورگویی می‌داند و می‌فرماید: «هر ملتی که برای شرف خود، برای هویت خود، برای انسانیت خود ارزش قائل است، وقتی بیند یک چیزی را می‌خواهند به او تحمیل بکنند، مقاومت می‌کند، امتناع می‌کند، ایستادگی می‌کند. خود این، یک دلیل مستقل و قانع‌کننده است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ الف).

علامه طباطبایی در ذیل آیه «... وَ لَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَمَتْ صَوَامِعُ وَ بِيَعُ وَ صَلَوَاتُ وَ مَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا...» و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه‌ها و معابد یهود و نصارا، و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، ویران می‌گردد! (حج: ۴۰)، دفاع مردم از منافع حیاتی خود و استقامت در حفظ وضع زندگی را سنت فطری جاری در میان مردم قلمداد کرده‌اند که خدای متعال انسان را به چنین روشی هدایت فرموده است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۴، ص ۳۸۵ و ج ۲، ص ۲۹۳).

۲-۲. مقاومت، عاملی برای عقب‌نشینی دشمن

دومین بخش از اجزای منطقی این نظریه، اشاره به تأثیر مقاومت در عقب‌نشینی دشمن دارد. امام خمینی؛ می‌فرماید: «تسلیم نشوید... نقشه آن است که قدم به قدم پیشروی کنند. هر قدر شما عقب‌نشینی کنید، آنها پیشروی می‌کنند. آنها کمر به نابودی شما بسته‌اند. گمان نکنید با ملایمت و تسلیم دست‌بردار هستند، بلکه با استقامت و ایستادگی و اظهار حق و فریاد مظلومانه عقب می‌نشینند» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۲، ص ۱۳۰).

مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «مقاومت موجب عقب‌نشینی دشمن می‌شود، برخلاف تسلیم. وقتی که دشمن به شما زور می‌گوید، اگر شما یک قدم به عقب برداشتید، او جلو می‌آید، بدون تردید. راه اینکه او جلو نیاید، این است که شما بایستید.... هر جا ما ایستادگی کردیم و مقاومت کردیم، توانستیم پیش برویم. هر جا تسلیم شدیم و طبق میل طرف مقابل حرکت کردیم، ضربه خوردیم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ الف).

در نگاه اول به نظر می‌رسد اگر به حرف دشمن، ترتیب اثر داده شود و خواسته‌هایش انجام پذیرد، راحت‌تر است و موجب می‌شود دشمن به اصطلاح دست از ملت بردارد و ملت با آرامش و بی‌دردسر زندگی روال طبیعی خود را داشته باشند و حال آنکه چنین نیست. در آیات متعددی تسلیم‌ناپذیری و مقاومت در برابر دشمن، تذکر داده شده و از هرگونه سازش و تسلیم و ذلت نهی شده است. «كَيْفَ وَ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَ لَا ذِمَّةً...؛ چگونه [پیمان‌شکران ارزش دارد]، درحالی که اگر بر شما غالب شوند، نه ملاحظه خویشاوندی با شما را می‌کنند و نه پیمان را» (توبه: ۸).

در سوره بقره نیز خطاب به رسول اکرم ﷺ آمده است: «وَ لَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَ لَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ...؛ هرگز یهود و نصاری از تو راضی نخواهند شد، [تا به طور کامل تسلیم خواسته‌های آنان شوی و] از آیین [تحریف‌یافته] آنان پیروی کنی» (بقره: ۱۲۰). رسول اکرم ﷺ تلاش می‌کردند رضایت یهود و نصاری را جلب کنند تا آنان اقبال به دین اسلام داشته باشند؛ ولی خداوند به رسولش دستور می‌دهد ای رسول در پی رضایت آنان نباش؛ اگر تسلیم یهود و نصاری بشوی و در پی رضایت آنان باشی، کوتاه نمی‌آیند، از موضع‌شان عقب‌نشینی نمی‌کنند، تا زمانی که هرچه را که آنان می‌خواهند تو انجام بدهی، به‌طور کامل تسلیم خواسته‌های آنها و پیرو آیینشان شوی (طوسی، بی‌تا، ج ۱، ص ۴۳۹؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۲۶۵؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۴۲۹؛ آلوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۳۶۹).

۲-۳. مقاومت امری ممکن حتی در مقابل گردن کلفت‌ها

سومین عنصر از پشتوانه‌های اندیشه مقاومت امام خمینی ؛، ممکن بودن مقاومت در برابر دشمنان و مستکبران است. امام خمینی ؛ می‌فرمایند: «چنانچه الآن هم این نهضتی

که در ایران پیدا شد، این باور را برای مردم آورد که می‌شود با همه قدرت‌ها [مقابل کرد]، اگر یک ملتی خواست، می‌تواند با همه قدرت‌ها مقابل کند. الآن ایران در مقابل همه قدرت‌ها مقاومت کرده است و پیروز هم می‌شود ان شاء الله» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص ۵۰۹).

مقام معظم رهبری نیز توانایی مقاومت انسان در مقابل تهدیدهایی به مراتب بزرگ‌تر از قدرتش و حفظ موجودیتش را مزیت انسان برشمرده‌اند و ضمن اشاره به تأثیر مقاومت بر دریافت امدادهای الهی می‌فرمایند: «مقاومت یک امر ممکن است؛ درست نقطه مقابل فکر غلط کسانی که می‌گویند و تبلیغ می‌کنند که "آقا! فایده‌ای ندارد؛ چطور می‌خواهید مقاومت کنید؟ طرف، گردن کلفت است، طرف قوی است" • خطای بزرگ، اینجا است. خطای بزرگ این است که کسی تصور کند که در مقابل گردن کلفت‌های عالم نمی‌شود مقاومت کرد، نمی‌شود ایستاد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ الف).

ایشان نظر روشنفکرانی که مقاومت را بی‌فایده تلقی می‌کنند را ناشی از خطای محاسباتی دانسته می‌فرمایند: «خطای محاسباتی در هر قضیه‌ای ناشی از این است که ما عوامل گوناگون این قضیه را درست نبینیم. جبهه‌ی خودمان را، جبهه‌ی مقابل را درست نشناسیم؛... باید حقایق مربوط به این زورگویان و خودمان را بدانیم. یکی از این حقایق، «قدرت مقاومت» است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ الف).

جنگ بدر نمونه‌ای بارز از ممکن بودن مقاومت است. «وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحَقِّقَ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ؛ و [به یاد آرید] هنگامی را که خداوند به شما وعده داد که یکی از دو گروه (کاروان تجاری قریش، یا لشکر مسلح آنان) نصیب شما خواهد بود و شما دوست می‌داشتید که کاروان [غیر مسلح] برای شما باشد [و بر آن پیروز شوید]؛ ولی خداوند می‌خواهد حق را با کلمات خود تقویت و ریشه کافران را قطع کند؛ [از این رو شما را بر خلاف میلان با لشکر قریش درگیر ساخت و آن پیروزی بزرگ نصیبتان شد]» (انفال: ۷). در این جنگ به صورت طبیعی یکی از دو لشکر باید در برابر مسلمانان قرار می‌گرفت. مسلمانان دوست داشتند تا با لشکر چهل نفره کاروان تجاری

روبه‌رو شوند؛ اما اراده خداوند بر این بود که آنان با لشکر هزارنفره‌ای روبه‌رو شوند که به طرفداری کاروان تجاری، از مکه حرکت کرده بودند. مسلمانان در این نبرد ۳۱۳ نفر و لشکر کفر هزار بودند در ظاهر این تصور پیش می‌آید که آن لشکر هزارنفره پیروز می‌شود؛ حتی بخشی از مسلمانان مایل نبودند با سپاه بدر اعزام شوند و می‌گفتند که ما گروهی اندک هستیم و بیرون رفتن به صلاح نیست (واقعی، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۱۳۱). اما خواست خدا نتیجه دیگری را رقم زد. علامه طباطبایی؛ به این خطای محاسباتی اشاره دارند و در توضیح این آیه می‌فرمایند: «شما ضعف و ناتوانی خود را با شوکت و نیروی آنان مقایسه می‌کردید؛ ولی خداوند خلاف این را می‌خواست، خداوند می‌خواست تا با لشکریان ایشان روبه‌رو شوید و او شما را با کمی عددتان بر ایشان غلبه دهد و بدین وسیله قضای او مبنی بر ظهور حق و استیصال کفار و ریشه‌کن شدن ایشان به کرسی بنشیند» (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۹، ص ۱۹).

در جریان دفاع مقدس نیز همین شرایط بود و نیروهای نظامی ایرانی هیچ چیزی نداشتند و در مقابل، تمام جهان پشتیبان لشکر صدام بودند؛ اما در نهایت چیزی رخ می‌دهد که اراده خداوند باشد؛ چنان که می‌فرماید: «لِيَحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ» تا حق را تثبیت کند و باطل را از میان بردارد؛ هرچند مجرمان کراهت داشته باشند» (انفال: ۸) نیز مقاومت ۳۳ روزه حزب‌الله لبنان در مقابل رژیم غاصب صهیونیستی گواه بر ممکن بودن مقاومت است.

۲-۴. هزینه بیشتر تسلیم نسبت به مقاومت

بخش دیگر از منطق مقاومت، هزینه بیشتر تسلیم نسبت به مقاومت است. امام امت؛ با اشاره به زندگی رسول اکرم ۹ فرمود: «باید بایستیم، باید مقاومت کنیم تا اسلام استقرار پیدا کند و عدالت برقرار شود و دست ظالم‌ها کوتاه گردد. مردم زمان حضرت رسول ۹ و اصحاب او مقاومت کردند و از سختی‌ها نهراسیدند تا پیروز شدند. ما هم وقتی وارد این کار شدیم و تصمیم گرفتیم که دست بدین عمل بزرگ بزنیم، پیامدهایش را هم باید پذیرا باشیم» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۹، ص ۵۵).

رهبر معظم انقلاب در این زمینه می‌فرمایند: «مقاومت البته هزینه دارد، بدون هزینه نیست؛ اما هزینه تسلیم در مقابل دشمن بیشتر است از هزینه مقاومت. وقتی شما در مقابل دشمن تسلیم می‌شوید، باید هزینه بدهید. رژیم پهلوی در مقابل امریکا تسلیم بود. هم نفت می‌داد، هم پول می‌داد، هم باج می‌داد، هم توسری می‌خورد! امروز دولت سعودی هم همین جور است. هم پول می‌دهد، هم دلار می‌دهد، هم بر طبق خواست امریکا موضع‌گیری می‌کند، هم توهین می‌شنود. به او می‌گویند "گاو شیرده"! هزینه سازش، هزینه تسلیم، هزینه عدم مقاومت، از هزینه مقاومت به مراتب بیشتر است. هزینه مادی هم دارد، هزینه‌ی معنوی هم دارد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ الف).

همان‌طور که رهبر معظم انقلاب فرمودند تسلیم، هم هزینه مادی دارد و هم هزینه معنوی. وضع ذلت‌بار حکومت پهلوی و همچنین اوضاع ذلیلانه حکومت سعودی نشان‌دهنده هزینه‌های مادی تسلیم در برابر زورگویان است. مثال تاریخی دیگر، سرنوشت رهبر لیبی، یعنی سرهنگ قذافی است که بر اثر تحریم‌های امریکا از مواضع خود عقب‌نشینی کرد. او ۱۹ دسامبر ۲۰۰۳م در بیانیه‌ای اعلام کرد نه تنها تجهیزات هسته‌ای، نظامی و شیمیایی خود را تسلیم خواهد کرد، بلکه با امضای پروتکل الحاقی، نظارت‌های بیشتر آژانس انرژی اتمی و بازرسان تسلیحات شیمیایی را پذیرفته است. علاوه بر اینها، برد موشک‌های خود را نیز به ۳۰۰ کیلومتر کاهش خواهد داد. اما با وجود همه این اقدامات در ژانویه ۲۰۰۴م جیمز کانینگهام سفیر امریکا در اسرائیل، همچنان لغو تحریم‌های لیبی را اقدامی خطرناک اعلام می‌کند و وزیر انرژی امریکا می‌گوید: این‌ها تنها ۵ درصد از خواسته‌های امریکا است که از سوی لیبی برآورده شده است (خامنه‌ای، ۱۳۹۴).

و اما آیه «وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ...» (بقره: ۱۲۰) می‌تواند بیانگر هزینه معنوی تسلیم باشد. آیه گوشزد می‌کند: اگر با دشمنان مقابله کنید، شاید کشته بدهید، شاید زخمی بشوید؛ ولی دینتان از بین نمی‌رود؛ اما اگر تسلیم دشمن بشوید، آنان تا دین شما را نگیرند، دست‌بردار نیستند. روشن است از دست‌رفتن

دین انسان و در نتیجه آن، ازدست رفتن آخرت ابدی انسان، خیلی هزینة سنگین تری است نسبت به جراحی و حتی شهادت و کشته شدن و حال آنکه کشته شده در راه دین درحالی که متدین به دین حق باشد، آخرتی نیکو در انتظارش خواهد بود.

در جنگ احد همه لشکر مسلمان فرار کردند و جز علی بن ابی طالب کسی با رسول خدا باقی نماند (آیتی، ۱۳۶۶، ص ۳۱۸) و حال آنکه قرآن می فرماید: «لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كَتَبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَيَّ مَضْاجِعِهِمْ؛ اگر هم در خانه های خود بودید، آنانی که کشته شدن بر آنان مقرر شده بود، قطعاً به سوی آرامگاه های خود بیرون می آمدند [و آنان را به قتل می رساندند]» (آل عمران: ۱۵۴).

فردی که ایمان به تقدیر الهی دارد می داند که اجل حتمی دست خدا است و لحظه ای از آن وقت زودتر واقع نمی شود یا به تأخیر نمی افتد؛ پس، از ترس کشته شدن، مقاومت را ترک نمی کند و تسلیم را بر آن ترجیح نمی دهد (سید قطب، ۱۴۲۵ق، ج ۱، ص ۴۹۷). اصولاً ملتی که بر اثر سستی اکثریتش محکوم به شکست است، بالأخره طعم مرگ را خواهد چشید. چه بهتر که آن را در میدان جهاد و در زیر ضربات شمشیر دشمن در حال مبارزه افتخارآمیز ببیند، نه اینکه در خانه اش بر سر او بریزند و او را با ذلت در میان بستر از بین ببرند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۳، ص ۱۳۳).

۲-۵. پیروزی جبهه مقاومت، وعده الهی

خداوند متعال در قرآن این وعده را داده است که اهل حق و طرفداران حق، پیروز نهایی اند. امام خمینی؛ می فرماید: «این حس مقاومت که در حال رشد است، نوید پیروزی حتمی است» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۱۱۱).

مقام معظم رهبری نیز معتقدند: «اهل حق و حقیقت، ممکن است قربانی بدهند؛ اما در نهایت شکست نمی خورند. آنها پیروز هستند در این صحنه؛ قربانی دارند، اما ناکامی ندارند. آیاتی مثل طور: ۴۲، قصص: ۵، محمد: ۷، حج: ۴۰، همین عاقبت را به کسانی که در راه مقاومت اند، نوید می دهد» (خامنه ای، ۱۳۹۸ الف).

البته در آیات قرآن کریم، وعده پیروزی و یاری الهی به پیروان دین حق، در صورت تحقق شرایطی است که به مواردی اشاره می‌شود:

۲-۵-۱. یاری کردن دین خدا

یکی از شرط‌های تحقق وعده پیروزی، یاری کردن دین خدا است. امام خمینی می‌فرماید: «با اطمینان قلب حرکت کنید و مطمئن باشید که مرکز قدرت که خدای تعالی است، نسبت به شما عنایت دارد. قدرت‌های دیگر پوشالی هستند. قدرت خدا است که باقی است و خدا است که وعده کرده است اگر نصرت دهید او را، او شما را پیروز می‌کند» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۹، ص ۱۷۲).

قرآن کریم بر این مطلب تأکید دارد «...وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ؛ و خداوند کسانی را که یاری او کنند [و از آیینش دفاع نمایند] یاری می‌کند. خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است» (حج: ۴۰). آمدن «لام قسم» و «نون تأکید ثقیله» در جمله «لینصرن» مؤکد این مطلب است (صافی، ۱۴۱۸، ج ۱۷، ص ۱۱۹؛ برکات، بی‌تا، ج ۲، ص ۱۰۱). طبق وعده داده شده در آیه، هر کس او را با جهاد با دشمنان یاری کند، او یاریش می‌کند و خدای تعالی به این وعده خود در حق مسلمانان وفا کرده و آنها را در نبردها بر دشمنان پیروزشان کرد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۴، ص ۳۸۶؛ حقی برسوی، بی‌تا، ج ۶، ص ۴۰؛ آلوسی، ۱۴۱۵، ج ۹، ص ۱۵۷؛ مدرسی، ۱۴۱۹، ج ۸، ص ۷۴؛ شیر، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۲۴۷).

رهبر معظم انقلاب ذیل این آیه می‌فرماید: «همه‌ی جوانان ملت ایران، همه‌ی دل‌های پاک و روح‌های ناآلوده که می‌خواهند وظیفه‌ی الهی و انسانی خودشان را انجام بدهند، [اگر] در راه ایستادگی و مقاومت، در مقابل دشمنان دین و بشریت بایستند، قطعاً خدای متعال آنها را حمایت خواهد کرد: "وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ". همچنان که ما در این چهل سال به توفیق الهی پیروز شدیم، در آینده، در گام دوم، در گام‌های بعد به توفیق الهی بر همه موانع غلبه خواهیم کرد و بر دشمنان پیروز خواهیم شد (خامنه‌ای، ۱۳۹۸، ب).

در آیه‌ای دیگر از کلام الله مجید چنین می‌خوانیم: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر [آیین] خدا را یاری کنید،

شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد» (محمد: ۷). «تثبیت اقدام»، کنایه از شجاعت و پایداری است. آیه به روشنی نشان می‌دهد خدای سبحان با طرفداران حق و عدالت است، آنان را یاری می‌دهد و دست ایشان را می‌گیرد (مغنیه، ۱۴۲۴ق، ج ۷، ص ۶۳). این آیه مؤمنان را تحریک به جهاد می‌کند، و در صورتی که خدا را نصرت دهند، وعده نصرت‌شان می‌دهد. منظور از «نصرت دادن به خدا» جهاد در راه خدا و تنها به منظور تأیید دین او و اعتلای کلمه حق است، نه اینکه جهاد کنند تا در زمین سروری نمایند یا غنیمت به چنگ آورند یا شجاعت و هنر خود را نشان دهند. مراد از اینکه فرمود «خدا هم شما را یاری می‌کند» این است که اسباب غلبه بر دشمن را برایتان فراهم می‌سازد؛ مثلاً ترسی از شما در دل کفار می‌اندازد و امور را علیه کفار و به نفع شما جاری می‌کند و دل‌های شما را محکم و شجاع می‌سازد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۸، ص ۲۲۹؛ ابن‌عاشور، ۱۴۲۰ق، ج ۲۶، ص ۷۱؛ مراغی، بی‌تا، ج ۲۶، ص ۵۲؛ قاسمی، ۱۴۱۸ق، ج ۸، ص ۴۶۹).

مقام معظم رهبری در ذیل این آیه شریفه می‌فرماید: «وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلاً؛ چه کسی از خدا راستگوتر است؟» وعده چه کسی از خدا درست‌تر است؟ خدا می‌گوید: «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ؛ اگر شما نصرت کردید خدا را، یعنی به سمت تمدن اسلام و جامعه اسلامی و تحقق دین خدا پیش رفتید، خدا شما را یاری می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ج).

۲-۵-۲. ایمان و مقاومت

ایمان و مقاومت دو رکن مهم در حیات دنیوی یک فرد و یک جامعه است. هر فردی و هر جامعه‌ای که باایمان باشد و مقاومت کند، پیروز می‌شود، و گرنه در مقابل فشارها و مطامع دنیوی زانو زده، به هدف خود نمی‌رسد. رسول اکرم ۹ در توصیه به حضرت علی 7 فرمودند: «قل ربی الله ثم استقم» (ابن‌شهرشوب، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۳۵۵).

امام صادق 7 می‌فرمایند: «کسی که ایمان دارد از آهن سخت، محکم‌تر و پایداری‌اش بیشتر است. آهن هنگامی که داخل آتش می‌شود، تغییر می‌کند؛ ولی مؤمن اگر کشته شود، آن‌گاه زنده شود و باز کشته گردد، ایمانش پابرجا و دلش استوار و تغییرناپذیر است» (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۶۴، ص ۳۰۳).

استقامت یکی از ویژگی‌های امام خمینی است که تا پایان عمر پابرجا بود؛ همچنان که رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «تا روزهای آخر زندگی، هیچ‌کس در حرف و عمل امام بزرگوار، نشانی از افسردگی و تردید و خستگی و وادادگی و تسلیم‌طلبی پیدا نکرد... بیانیه‌های امام؛ در سال‌های آخر عمر، حتی از سخنان سال ۴۲ ایشان گاهی انقلابی‌تر بود، تندتر بود، قوی‌تر بود. پیر می‌شد، اما دل او جوان بود، روح او زنده بود. این همان استقامتی است که در قرآن کریم می‌فرماید: "وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا؛ و اینکه اگر آنها (جن و انس) در راه [ایمان] استقامت ورزند، با آب فراوان سیرابشان می‌کنیم" (جن: ۱۶)» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲).

در کلام الله مجید آمده است: «فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ...؛ بنابراین هرگاه یکصد نفر با استقامت از شما باشند، بر دویست نفر پیروز می‌شوند و اگر یک‌هزار نفر باشند، بر دو هزار نفر به فرمان خدا غلبه خواهند کرد» (انفال: ۶۶). در این آیه شریفه، خداوند پیروزی مؤمنان صبور و مقاوم را تضمین کرده است.

همچنین خداوند متعال می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا...؛ به یقین کسانی که گفتند پروردگار ما خداوند یگانه است، سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند که نترسید و غمگین مباشید» (فصلت: ۳۰). امام علی ۷ در توضیح آیه می‌فرماید: «شما گفتید پروردگار ما الله است، اکنون بر سر این سخن پایمردی کنید، بر انجام دستورهای کتاب او و در راهی که فرمان داده و در طریق پرستش شایسته او، استقامت به خرج دهید، از دایره فرمانش خارج نشوید، در آیین او بدعت مگذارید و هرگز با آن مخالفت نکنید» (نهج‌البلاغه، ص ۲۵۳، خطبه ۱۷۶). مراد از جمله «ثُمَّ اسْتَقَامُوا» این است که مؤمنان، دچار انحراف نگردند و بر سخنی که گفته‌اند استوار باقی بمانند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۷، ص ۳۸۹).

امام خمینی؛ با تذکر درباره نقش ایمان و مقاومت در شکست دشمن، بر لزوم حفظ ایمان در پیشبرد نهضت تأکید کرده، می‌فرماید: «همان‌طوری که ایمان به خدا در قلب‌ها بود و شما را آن ایمان به خدا هدایت کرد و حس مقاومت به شما داد و خداوند

ایجاد رعب در آنها کرد و با قدرت شیطانی که داشتند شکست خوردند، این ایمان را حفظ کنید تا این نهضت جلو برود» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۹، ص ۴۹۴).

مقام معظم رهبری نیز نترسیدن از دشمن را نتیجه ایستادگی در راه حق دانسته، می‌فرماید: «امروز امریکا قدرتش، هیمنه‌اش، ابهت ابرقدرتی‌اش در چشم ملت‌ها ریخته و ملت‌ها بیدار شده‌اند. جرئت و جسارت پیدا کرده‌اند، و عامل اصلی شما هستید؛ شما ملت ایران، شما جوان‌ها که قیام کردید، ایستادید، انقلاب کردید، حرف حقی را زدید، پای آن حرف ایستادید، استقامت کردید. نتیجه این است که خدای متعال رحمت و برکتش را بر شما نازل می‌کند. خوف از دشمن در دل جوانان ایرانی نیست. جوانان ما از دشمن نمی‌ترسند. حزن و اندوه بر اینکه زیر سلطه دشمن‌اند، در دل آنها نیست» (خامنه‌ای، ۱۳۸۶).

رهبر معظم انقلاب در یوم‌الله نماز جمعه بعد از شهادت سردار سلیمانی، تنها راه نجات ملت‌ها را تدبیر و استقامت و نترسیدن از دشمن خاطر نشان کرده می‌فرماید: «دنیای اسلام باید صفحه جدیدی بگشاید. وجدان‌های بیدار و دل‌های مؤمن باید اعتماد به نفس را در ملت‌ها بیدار کنند و همه بدانند که تنها راه نجات ملت‌ها تدبیر و استقامت و نترسیدن از دشمن است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸، د).

ایشان طبق آیه ۵۵ سوره نور، در زمینه تحقق وعده الهی مبنی بر خلافت مؤمنان و صالحان بر روی زمین می‌فرماید: «وعده‌ی عملی است و تحقق پیدا خواهد کرد. شرط آن، ایستادگی، استقامت، راه را گم نکردن، هدف را گم نکردن، وحدت را حفظ کردن و به خدای متعال توکل کردن است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۴).

۲-۵-۳. حب خداوند و دوستی نکردن با دشمنان خدا

دوست داشتن خداوند و دوست نداشتن دشمن نیز از دیگر شرایط تحقق وعده پیروزی است. امام راحل؛ با توجه به آثار دوستی با دشمن می‌فرماید: «چرا باید کشورهای اسلامی این‌طور باشند؟ چرا باید این وضع را داشته باشند که اسرائیل طمع کند به اینکه حمله کند به یک کشور اسلامی، به لبنان حمله بکند؟ همه‌اش برای همین

است که به اسرائیل مهلت دادند، با او دوستی دارند» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۶، ص ۳۰۳).

در تبیین قرآنی این مطلب از این آیه کمک گرفته می‌شود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ؟ أَي كسانی که ایمان آورده‌اید، هر کس از شما، از آیین خود بازگردد، [به خدا زینانی نمی‌رساند]. خداوند جمعیتی را می‌آورد که آنها را دوست دارد و آنان [نیز] او را دوست دارند، در برابر مؤمنان متواضع و در برابر کافران سرسخت و نیرومندند. آنان در راه خدا جهاد می‌کنند و از سرزنش هیچ ملامتگری هراسی ندارند» (مائده: ۵۴). این آیه شریفه مؤمنانی را وصف می‌کند که خدا را دوست می‌دارند و خدا ایشان را دوست می‌دارد و مردمی هستند که در برابر مؤمنان متواضع و در برابر کفار شکست‌ناپذیرند. این اوصاف، بی‌ارتباط با مضمون آیات قبل یعنی دوستی با یهودیان و مسیحیان نیست؛ (مائده: ۵۱)؛ چون دوستدار آنان علاقه قلبی به آنان دارد و چگونه ممکن است قلبی که این چنین شیفته دشمنان خدا است، محبت خدا را در خود جای دهد، با اینکه خدای خالق دل‌ها فرموده است: «مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرِجَالٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ، خداوند برای هیچ کس دو دل در درونش نیافریده» (احزاب: ۴) (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۳۸۰).

امام حسین ۷ چنین دعا می‌کردند: «لَقَدْ خَابَ مَن رَضِيَ دُونَكَ بَدَلًا؛ آن که دیگری را به جای تو گرفت، زیان کرد و باخت» (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۹۸، ص ۲۲۶). پیامبر خدا ﷺ فرمودند: «هر کس خدا دوستی را بر خود دوستی مقدم بدارد، خداوند او را از رنج و زحمت مردم دور گرداند» (متقی هندی، ۱۴۰۱، ج ۱۵، ص ۷۹۰).

دوست داشتن دشمن، لوازمی دارد؛ از جمله اینکه نتیجه‌اش ذلت مؤمن در برابر کفار و سلطه کفار بر مؤمنان است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۳۸۰). عزت مؤمنان نزد خدا است، نه نزد دوستی با دشمن. همچنان که خدای تعالی فرموده است: «أَيُّتَعُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا؛ آیا عزت و آبرو نزد آنان می‌جویند؟ با اینکه همه عزت‌ها از آن خدا است؟!» (نساء: ۱۳۹).

لازمه دیگر دوست داشتن دشمن، سهل‌انگاری در جهاد علیه کفار و نارضایتی از جنگیدن با آنان است... کسی می‌تواند ناملايمات جهاد با دشمن را تحمل کند که

به طور کلی رابطه اجتماعی خود را با آنان قطع کند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۳۸۰).
دوست داشتن خداوند، طاعت خداوند و طلب خوشنودی او است و اینکه موجبات
سخت و عقاب خداوند را فراهم نکنند (آلوسی، ۱۴۱۵ق، ج ۳، ص ۳۲۹؛ زمخشری، ۱۴۰۷ق،
ج ۱، ص ۶۴۶).

مقام معظم رهبری با اشاره به آیه شریفه می فرماید: «نصرت اسلام و نصرت مسلمین
در نهایت قطعی است؛ منتها ما وظیفه‌ای داریم؛ هم افراد وظیفه دارند... هر کدام به
وظیفه خودشان عمل کردند، پیش خدای متعال مأجورند. عمل هم نکنند، بار خدا زمین
نخواهد ماند، این راه ادامه پیدا خواهد کرد. امیدواریم ان شاء الله ما جزو کسانی باشیم که
این بار را هرگز بر زمین نگذاریم» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵) «آنچه قطعی نیست، عبارت است از
زمان و مردمی که سعادت بردن این گوی را از این میدان داشته باشند. این بسته به
اراده‌ی من و شما است (خامنه‌ای، ۱۳۸۱).

۲_۵_۴. استعانت

استعانت از خدا یکی از وسیله‌هایی است که برای رسیدن به هر هدفی از جمله
پیروزی باید به آن چنگ زد. امام خمینی؛ می فرماید: «مردم کار آزموده و متوکل ما
با استعانت از ذات مقدس کبریا، یکه و تنها و مظلومانه بر مشکلات... فائق آمده است»
(خمینی، ۱۳۸۹، ج ۲۰، ص ۳۲۶).

رهبر معظم انقلاب نیز با تأکید بر لزوم استعانت از خداوند می فرماید: «یک ملت
اگر بخواهد کارهای بزرگ انجام دهد باید از خدا استمداد کند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۳). «کمک
الهی یک امر تصادفی، غیر منطقی و بی محاسبه نیست؛ کمک الهی هم مرتب بر این است
که انسان از خدا بخواهد، تلاش کند، استغاثه کند و او را به کمک بطلبد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹).

استعانت از خداوند، سیره انبیای الهی و ائمه اطهار و بزرگان دین بوده است (قصص: ۲۵؛
تحریم: ۱۱؛ بقره: ۲۵۰؛ نساء: ۷۵؛ نوح: ۲۶؛ شعر: ۱۱۸؛ یونس: ۸۸). خداوند متعال می فرماید: «قَالَ
مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ
لِلْمُتَّقِينَ؛ موسی به قومش گفت: از خداوند یاری بجوئید و بردباری کنید. بی گمان زمین

از آن خدا است. هر کس از بندگانش را که بخواهد وارث آن قرار می‌دهد و سرانجام نیک از آن پرهیزکاران است» (اعراف: ۱۲۸). موسی ۷ در این جمله بنی اسرائیل را بر قیام علیه فرعون برمی‌انگیزد و آنان را به استمداد و استعانت از خدای تعالی در رسیدن به هدف که همان رهایی از اسارت و بندگی فرعون است توصیه می‌کند (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۴، ص ۷۱۶؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۲۲۴) و در واقع با این سخن، به قومش آرامش و اطمینان و وعده یاری و پیروزی می‌دهد (طبرسی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۴۶۱؛ بغوی، ۱۴۲۰، ج ۲، ص ۲۲۲؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ج ۲، ص ۲۲۷).

پیامبر اکرم ۹ نیز وقتی کمی یاران خود و کثرت سپاه قریش را در جنگ بدر دید، از خدا کمک خواست (طوسی، بی تا، ج ۵، ص ۴۸).

امام سجاد ۷ در یکی از دعاهايش عرضه می‌دارد: «خداوندا، در هر ناحیه مسلمانان را به دفع مشرکانی که در برابر آنان اند برانگیز» (صحیفه سجادیه، ۱۳۸۶، ص ۱۸۵، دعای ۲۷). استعانت از پروردگار از بزرگ‌ترین سلاح‌هایی است که تا تحقق وعده پیروزی بزرگ مستضعفان با ظهور حجت الهی امام عصر ۷ مؤمنان به آن متوسل خواهند شد.

۲-۵-۵. تقوا

تقوا نیز یکی از عوامل زمینه‌ساز تحقق وعده پیروزی است. امام خمینی؛ به این مقوله نیز در تحقق وعده پیروزی توجه داشته، ضمن توصیه‌ای فرمودند: «به خدای تعالی توکل کنید و از قدرت معنوی مسلمانان بهره‌جویید و با سلاح تقوا و جهاد و صبر و مقاومت بر دشمنان حمله برید» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۲۰، ص ۳۲۱).

مقام معظم رهبری نیز به ملت‌های به‌پاخاسته توصیه فرمودند خود را سرگرم دستاوردهای این مقطع نکنند و تذکر دادند مصداق بزرگ تقوا در این دوره، متوقف‌نساختن حرکت مبارک خود است و این بخش مهم از تقوایی که دارندگان آن، به وعده «عاقبت نیک» سرفراز گشته‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۹۰).

در کلام الله مجید آمده است: «بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فُورِهِمْ هَذَا يَمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ؛ آری، [امروز هم] اگر استقامت و

تقوا پیشه کنید و دشمن به همین زودی به سراغ شما بیاید، خداوند شما را به پنج هزار نفر از فرشتگان که نشانه‌هایی با خود دارند، مدد خواهد داد» (آل عمران: ۱۲۵). در این آیه به صراحت به تأثیر تقوا در تحقق نصرت الهی اشاره شده است. افزون بر تقوا به صبر نیز نیاز است؛ بنابراین، شرط تحقق وعده الهی صبر و تقواست (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۸؛ فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۶، ص ۲۵۴).

همچنین آیه ۱۲۸ سوره اعراف بر این مدعا دلالت دارد: «...الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ». هر چند آیه در مورد هلاکت فرعون است و به بنی اسرائیل وعده پیروزی می‌دهد تا صبر کنند و یقین داشته باشند که حسن عاقبت در دنیا و آخرت نصیب اهل تقوا می‌شود (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۴، ص ۷۱۶؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۲۴۴)، این وعده الهی به‌عنوان سنت الهی درباره همه امت‌ها است و بارزترین و کامل‌ترین مصداق نابودی ظلم و ستم در گستره جهانی پیشگویی شده است (اباذری، ۱۳۹۳، ص ۱۰۱) که طبق روایات، ناظر به حکومت جهانی حضرت مهدی ۷ است (عیاشی، ۱۳۸۰ق، ج ۲، ص ۲۵؛ کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۴۰۸؛ مجلسی، ۱۴۰۶ق، ج ۳، ص ۱۲۲؛ بحرانی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۵۷۰؛ نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۷، ص ۱۱۳).

نتیجه‌گیری

۱. اولین بخش از پشتوانه‌های منطقی و دینی دکتترین مقاومت امام خمینی؛ این است که مقاومت جبهه حق در برابر مستکبران امری فطری است؛ زیرا هر انسان آزاده‌ای در برابر ظلم و ستم مقاومت می‌کند و از پذیرش ظلم خودداری می‌کند. آیه ۴۰ سوره حج مؤید این مطلب است.
۲. دومین بخش از اجزای منطقی دکتترین مقاومت امام خمینی؛ که مقام معظم رهبری بر آن تأکید می‌کنند، اثر مقاومت است که موجبات عقب‌نشینی دشمن را فراهم می‌آورد. آیه ۱۲۰ سوره بقره و آیات ۸ و ۱۲ سوره توبه بیانگر این ویژگی است.
۳. سومین عنصری که مقام معظم رهبری آن را جزو پشتوانه‌های اندیشه مقاومت امام خمینی؛ بیان می‌کنند، ممکن‌بودن مقاومت در برابر دشمنان و مستکبران است.

نمونه قرآنی این مطلب در آیه هفتم سوره انفال ذکر شده است.

۴. بخش دیگری از منطق مقاومت، هزینه بیشتر تسلیم نسبت به مقاومت است. آیه ۱۲۰ سوره بقره و ۱۵۴ سوره آل عمران شاهد قرآنی مطلب است. از لحاظ تاریخی نیز وضعیت رژیم پهلوی و دولت سعودی و همچنین عاقبت افرادی مثل سرهنگ قزافی نشان‌دهنده نتیجه تسلیم و سازش با مستکبران است.

۵. مقام معظم رهبری بخش دیگری از منطق مقاومتی را که امام راحل؛ در نظام جمهوری اسلامی پایه‌گذاری کرد، این بخش قرآنی وعده الهی مطرح می‌کنند که خداوند متعال در آیات مکرر قرآن این وعده را داده است که اهل حق و طرفداران حق، پیروز نهایی‌اند. آیات فراوان قرآن مثل طور: ۴۲، قصص: ۵، محمد: ۷، حج: ۴۰ بر این معنا دلالت می‌کنند.

۶. با توجه به آیات قرآن کریم، وعده پیروزی و یاری الهی به پیروان دین حق، در صورت تحقق شرایطی از جمله یاری کردن دین خدا، ایمان و مقاومت، حب خداوند و دوستی نکردن دشمنان خدا، استعانت و تقوا است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- * قرآن کریم (ترجمه: ناصر مکارم شیرازی).
- * نهج البلاغه (للصبحی صالح).
۱. ابادری، محمود. (۱۳۹۳). قافله سالار. قم: مؤسسه بنیاد فرهنگی مهدی موعود 7.
  ۲. ابن سیده، علی بن اسماعیل. (۱۴۲۱ق). المحکم و المحيط الاعظم (تحقیق: عبدالحمید هنداوای). بیروت: دارالکتب العلمیة.
  ۳. ابن شهر آشوب، محمد بن علی. (۱۳۷۹ق). مناقب آل ابی طالب .: قم: [بی نا].
  ۴. ابن عاشور، محمد طاهر. (۱۴۲۰ق). تفسیر التحریر و التنویر. بیروت: مؤسسه التاريخ العربی.
  ۵. ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). لسان العرب (چاپ سوم). بیروت: دار صادر.
  ۶. آلوسی، محمود بن عبدالله. (۱۴۱۵ق). روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی. بیروت: دارالکتب العلمیة.
  ۷. آیتی، محمد ابراهیم. (۱۳۶۶). تاریخ پیامبر اسلام. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
  ۸. بحرانی، سید هاشم. (۱۳۷۴). البرهان فی تفسیر القرآن. قم: [بی نا].
  ۹. برکات، ابراهیم ابراهیم. [بی تا]. النحو العربی. قاهره: دار النشر للجامعات.
  ۱۰. بغوی، حسین بن مسعود. (۱۴۲۰ق). تفسیر البغوی. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
  ۱۱. جوهری، اسماعیل بن حماد. (۱۳۷۶). الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة. بیروت: دارالعلم للملایین.
  ۱۲. حقی برسوی، اسماعیل. [بی تا]. تفسیر روح البیان. بیروت: دارالفکر.
  ۱۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۳/۰۲/۲۸). دیدار اقشار گوناگون مردم از شهرهای مختلف برگرفته از: پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>
  ۱۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۹/۰۳/۲۹). دیدار با نمایندگان دوره ششم مجلس شورای اسلامی برگرفته از: پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>
  ۱۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۱/۰۳/۰۹). دیدار مسئولان و کادران نظام در سالروز ولادت فرخنده نبی اکرم ۹ و امام صادق 7 برگرفته از: پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>

۱۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۴/۰۲/۰۶). دیدار کارگزاران نظام و سفرای کشورهای اسلامی برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۱۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۶/۰۸/۰۹). دیدار هزاران نفر از دانش‌آموزان و دانشجویان بسیجی برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۱۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۸/۱۴). پیام به کنگره عظیم حج برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۱۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۲/۰۳/۱۴). مراسم بیست و چهارمین سالگرد ارتحال امام خمینی؛ برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۲۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۴/۰۴/۰۲). دیدار با مسئولان نظام برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی رجانوز <https://www.rajanews.com>.
۲۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۰۲/۱۶). دیدار مسئولان نظام، سفرای کشورهای اسلامی و اقشار مختلف مردم برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۲۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۸/۰۳/۱۴ الف). مراسم سی‌امین سالگرد ارتحال امام خمینی؛ برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۲۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۸/۰۷/۲۱ ب). مراسم دانش‌آموزی دانشجویان دانشگاه امام حسین ۷ برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۲۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۸/۰۳/۰۱ ج). دیدار جمعی از دانشجویان برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۲۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۸/۱۰/۲۷ د). خطبه‌های نماز جمعه تهران برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>.
۲۶. خمینی، روح‌الله. (۱۳۸۹). صحیفه امام (چاپ پنجم). تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی؛
۲۷. زبیدی، مرتضی. [بی‌تا]. تاج العروس من جواهر القاموس. [بی‌جا]: دارالهدایة.
۲۸. زمخشری، محمود بن عمر. (۱۴۰۷ق). الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأقاویل فی وجوه التأویل (چاپ سوم). بیروت: دارالکتاب العربی.
۲۹. سیدقطب، ابراهیم حسین. (۱۴۲۵ق). فی ظلال القرآن (چاپ سی و پنجم). بیروت: دارالشروق.

٣٠. شير، عبدالله. (١٤٠٧ق). الجوهر الثمين في تفسير الكتاب المبين. كويت: شركة مكتبة الالفين.
٣١. شعراني، ابوالحسن. (١٣٨٦). ترجمه و شرح صحيفه سجديه (چاپ ششم). قم: انتشارات قائم آل محمد 7.
٣٢. صافي، محمود. (١٤١٨ق). الجدول في اعراب القرآن و صرفه و بيانه مع فوائد نحوية هامة (چاپ چهارم). دمشق: دار الرشيد.
٣٣. طباطبائي، محمد حسين. (١٣٩٠ق). الميزان في تفسير القرآن (چاپ دوم). بيروت: مؤسسة الاعلمي للمطبوعات.
٣٤. طبرسي، فضل بن حسن. (١٣٧٢). مجمع البيان في تفسير القرآن (چاپ سوم). تهران: ناصر خسرو.
٣٥. طبرسي، فضل بن حسن. (١٤١٢ق). تفسير جوامع الجامع. (تصحیح: ابوالقاسم گرجي). قم: مركز مديريت حوزه علميه قم.
٣٦. طوسي، محمد بن حسن. [بي تا]. التبيان في تفسير القرآن. بيروت: دار احياء التراث العربي.
٣٧. عياشي، محمد بن مسعود. (١٣٨٠ق). تفسير العياشي. تهران: [بي تا].
٣٨. فضل الله، محمد حسين. (١٤١٩ق). من وحي القرآن. بيروت: دار الملاك.
٣٩. فيروزآبادي، محمد بن يعقوب. (١٤٢٦ق). القاموس المحيط (چاپ هشتم). بيروت: مؤسسة الرسالة للطباعة و النشر و التوزيع.
٤٠. فيض كاشاني، محمد. (١٤١٥ق). تفسير الصافي (چاپ دوم). تهران: مكتبة الصدر.
٤١. قاسمي، جمال الدين. (١٤١٨ق). تفسير القاسمي المسمى محاسن التأويل. بيروت: دارالكتب العلمية.
٤٢. كليني، محمد بن يعقوب. (١٤٠٧ق). الكافي (چاپ چهارم). تهران: الاسلاميه.
٤٣. متقي هندی. (١٤٠١ق). كنز العمال في سنن الاقوال و الافعال (تحقيق: بكرى حيانى - صفوة السقا، چاپ پنجم). بيروت: مؤسسة الرسالة.
٤٤. مجلسي، محمد تقى. (١٤٠٦ق). روضة المتقين في شرح من لايحضره الفقيه (چاپ دوم). قم: [بي تا].
٤٥. مجلسي، محمد باقر. (١٤٠٤ق). بحار الانوار. بيروت: مؤسسة الوفاء.
٤٦. مدرسي، محمد تقى. (١٤١٩ق). من هدى القرآن. تهران: دار محبى الحسين.

۴۷. مراغی، احمد مصطفی. [بی تا]. تفسیر المراغی. بیروت: دارالفکر.
۴۸. مغنیه، محمد جواد. (۱۴۲۴ق). التفسیر الکاشف. قم: دارالکتاب الاسلامی.
۴۹. مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۱). تفسیر نمونه (چاپ دهم). تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۵۰. نوری، حسین. (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: [بی تا].
۵۱. واقدی، محمد بن عمر. (۱۴۰۹ق). المغازی (تحقیق: جونز مارزدن، چاپ سوّم). بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- * Holy Quran.
- * Nahj al-Balagha.
- 1. Abazari, M. (1393 AP). *leader of caravan*. Qom: Mahdi Mo'oud (PBUH) Cultural Foundation. [In Persian].
- 2. al-Alusi, M. (1415 AH). *Ruh al-Ma'ani fi Tafsiri-l-Qur'ani-l-'Azim wa Sab'u-l-Mathani*. Beirut: Scientific Library. [In Arabic].
- 3. al-Baghawi, H. (1420 AH). *Tafsir al-Baghawi*. Beirut: Dar al-Ihya al-Turath al-Arabi. [In Arabic].
- 4. al-Jawhari, I. (1376 AP). *al-Sihah: The crown of the language and the Correct Arabic*. Beirut: Dar al-Elm Lil Mala'ein. [In Arabic].
- 5. al-Kulayni. (1407 AH). *Usul al-Kafi* (4th ed.). Tehran: Islamic. [In Arabic].
- 6. al-Modarresi, M. T. (1419 AH). *Min Hoda al-Quran*. Tehran: Dar Mohebi al-Hussein. [In Arabic].
- 7. al-Waqidi, M. (1409 AH). *al-Maghazi* (J. Marzden, Ed., 3rd ed.). Beirut: Scientific Foundation for Publications. [In Arabic].
- 8. al-Zabidi, M. (n.d.). *Taj al-Arus Min Jawahir al-Qamus*. n.p.: Dar al-Hidayah. [In Arabic].
- 9. al-Zamakhshari, M. (1407 AH). *al-Kashshaaf 'an Haqa'iq at-Tanzil* (3rd ed.). Beirut: Arabic Library. [In Arabic].
- 10. Ayashi, M. (1380 AH). *Tafsir al-Ayashi*. Tehran: n.p.
- 11. Ayati, M. I. (1366 AP). *History of the Prophet of Islam*. Tehran: University of Tehran Press. [In Arabic].
- 12. Ayatollah Khomeini. (1389 AP). *Sahifa Imam* (5th ed.). Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Persian].
- 13. Bahrani, S. H. (1374 AP). *al-Burhan Fi Tafsir al-Quran*. Qom:n.p. [In Arabic].

14. Barakat, I. I. (n.d.). *Arabic grammar*. Cairo: Publishing House for Universities. [In Arabic].
15. Fazlullah, M. H. (1419 AH). *Min Vahy al-Quran*. Beirut: Dar al-Malak. [In Arabic].
16. Feiz Kashani, M. (1415 AH). *Tafsir al-Safi* (2nd ed.). Tehran: al-Sadr Library. [In Arabic].
17. Firuzabadi, M. (1426 AH). *al-Qamus al-Muhit* (8th ed.). Beirut: Post Office for Printing, Publishing and Distribution. [In Arabic].
18. Haqi Barsawi, I. (n.d.). *Tafsir Ruh al-Bayan*. Beirut: Dar al-Fikr.
19. Ibn Ashur, M. T. (1420 AH). *Tafsir al-Tahrir wa al-Tanwir*. Beirut: Arab History Institute. [In Arabic].
20. Ibn Manzur. (1414 AH). *Lisan al-Arab* (3rd ed.). Beirut: Dar Sader. [In Arabic].
21. Ibn Sayyidah, A. (1421 AH). *al-muhkam wa-al-muhit al-a'zam* (A. H. Hindawi, Ed.). Beirut: Scientific Library. [In Arabic].
22. Ibn Shahr Ashub. (1379 AH). *Manaqib Al Abi Talib*. Qom: n.p. [In Arabic].
23. Majlesi, M. B. (1404 AH). *Bihar al-Anwar*. Beirut: al-Wafa Foundation. [In Arabic].
24. Majlesi, M. T. (1406 AH). *Rozat al-motaqin fi sharhe Man La Yahduruhu al-Faqih* (2nd ed.). Qom: n.p. [In Arabic].
25. Makarem Shirazi, Naser (1371 AP). *Tafsir Nemooneh* (10th ed.). Tehran: Islamic Library. [In Persian].
26. Maraghi, A. M. (n.d.). *Tafsir al-Maraghi*. Beirut: Dar al-Fikr.
27. Mottaqi al-Hindi, A. (1401 AH). *Kanz al-Ummal Fee Sunan al-Aqwal wa al-Afal*. Beirut: al-Risalah Foundation. [In Arabic].
28. Mughniyeh, M. J. (1424 AH). *Tafsir al-Kashif*. Qom: Islamic Library.
29. Nuri, H. (1408 AH). *Mustadrak al-Wasa'il and Mustanbat al-Masa'il*. Qom: [n.p.]. [In Arabic].

30. Qasemi, J. (1418 AH). *Tafsir al-Qasimi al-musama mahasin al-ta'wil*. Beirut: Scientific Library. [In Arabic].
31. Safi, M. (1418 AH). *al-Jadval fi Erab al-Qur'an* (4th ed.). Damascus: Dar al-Rashid. [In Arabic].
32. Sayyid Qutb, E. H. (1425 AH). *Fi Zilal al-Quran* (In the Shade of the Qur'an) (35th ed.). Beirut: Dar al-Shorouk. [In Arabic].
33. Sha'rani, A. (1386 AP). *Translation and explanation of Sahifa Sajjadih* (6th ed.). Qom: Qaem al-Muhammad (PBUH) Publications. [In Persian].
34. Shubbar, A. (1407 AH). *al-Jawhar al-thamin fi tafsir al-kitab al-mubin*. Kuwait: al-Mofin al-Muktab Company. [In Arabic].
35. Tabarsi, F. (1372 AP). *Majma' al-bayan fi Tafsir al-Quran* (3rd ed.). Tehran: Naser Khosrow. [In Arabic].
36. Tabarsi, F. (1412 AH). *Interpretation of comprehensive communities* (A. Gorji, Ed.). Qom: Qom Seminary Management Center. [In Arabic].
37. Tabatabaei, S. M. H. (1390 AH). *al-Mizan Fi Tafsir al-Quran* (2nd ed.). Beirut: Scientific Foundation for Publications. [In Arabic].
38. Tusi, M. (n.d.). *al-Tibbyan Fi Tafsir al-Quran*. Beirut: Dar al-Ahya al-Tarath al-Arabi. [In Arabic].
39. Ayatollah Khamenei. (28/02/1373 AP). Visiting different strata of people from different cities. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
40. Ayatollah Khamenei. (29/03/1379 AP). Meeting with the representatives of the sixth term of the Islamic Consultative Assembly. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
41. Ayatollah Khamenei. (09/03/1381 AP). Meeting of the officials and agents of the system on the anniversary of the birth of Farkhondeh Nabi Akram (PBUH) and Imam Sadegh (PBUH). Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
42. Ayatollah Khamenei. (06/02/1384 AP). Meeting of military agents and ambassadors of Islamic countries. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.

43. Ayatollah Khamenei. (09/08/1386 AP). Meetings of thousands of Basij students and students. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
44. Ayatollah Khamenei. (14/03/1392 AP). Ceremony of the 24th anniversary of the demise of Imam Khomeini. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
45. Ayatollah Khamenei. (14/08/1390 AP). Great Hajj Congress of the demise of Imam Khomeini. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
46. Ayatollah Khamenei. (02/04/1394 AP). Meeting with the officials of the system. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
47. Ayatollah Khamenei. (16/02/1395 AP). Meeting of the officials of the system, ambassadors of Islamic countries and different strata of the people. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
48. Ayatollah Khamenei. (01/03/1398 AP). Group meeting of students. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
49. Ayatollah Khamenei. (14/03/1398 AP). Ceremony of the 30th anniversary of the demise of Imam Khomeini. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
50. Ayatollah Khamenei. (21/07/1398 AP). Graduation ceremony of students of Imam Hossein University. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.
51. Ayatollah Khamenei. (27/10/1398 AP). Tehran Friday prayer sermons. Retrieved from: <https://www.leader.ir>.